

TOLSTOY'DA BİR VAROLUŞ SORUNU OLARAK HAKİKAT SEVGİSİ VE ŞİDDET

*Rukiye AkkayaKia**

İnsanın sahiciliğini gösteren en önemli belirti, ne yaptığı ile ilintili olarak ne zaman yaptığıdır. Tolstoy'un yaşamı ve yazdıkları takip edildiğinde, ahlakçı bir filozof, soylu şımarıklığını merhametine kurban etmiş bir aristokrat, mistik bozguncu ve hatta bir anarşist olarak değerlendirilebilir. Kendisi, insanlığın çektiği acılara bir çare olamadı, ama –kendisinininkini de dâhil ederek- acılarına çare bulamayanların yaşadıkları dramları anlattı. Adalet ve hakikat sorununa yönelik her sorgulama, geçişken biçimde toplumda gözlemediğimiz, kendi öz çıkarı adına diğerinin düştüğü durumu vicdan ile tartmadır. Tolstoy'da bu, terazinin dengesini bulmak, her şeyden çok insan olmak, insan unsurunu hesaba katmak ve yalın bir sevgiden geçer. Onun dağarcığında; sevmek ve hakikati aramak, yaşamımızı adayabileceğimiz iki soylu edimdir. Adalet ise başlı başına bir varoluş sorunudur. “İnsan, sadece ve sadece bir şeyden yorgun düşer, kararsızlıktan.”¹ Demek ki önce, “insan olma” işine dair bir karar verilmelidir.

Etrafınızı dinlediğinizde şehrin gürültüsü, bir devin homurtusu gibi kulaklarınıza çarpıp sizi yormaktadır; hele içinden geçilen zamanın hoyratlığı yürek sıkıntısını demlediğinden, içinizden ta derinden nadiren gelip geçen bir esin, sizi bu homurtudan çok uzaklarda salınan ağaçların uğultusuna götürür. Tolstoy, Moskova'nın homurtusundan kaçıp *Yasnaya Polyana*'ya² geldiğinde, sık sık ulu ağaçların buğulu kolları arasında dinlenmeye çekilirdi: Etrafı, doğanın tüm cömertliğini sunduğu türlü dokunuşlarla bezeli bir ormandır. Ağaçlar, toprağın gökyüzüne açılmış, dua eden elleri gibidir. Onlara tutunur. Tanrıya doğru akıp giden huşunun teslimiyetçi dinginliğinde Tolstoy, yaşamın kendini saran coşkusundan, tutkusundan çok memnundur. Sizin de iştirak etmek isteyeceğiniz o dinginlikte uyumaktadır. Bu yüzden ölümlü bedeninin gömüldüğü yer “dünyanın en güzel mezarı”dır.³ Romain Rolland, Tolstoy'dan bahsederken “gençliği aydınlatan

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku ABD.

¹ Stefan Zweig, *Yıldızın Parlادیği Anlar*, Çev. Burhan Arpad, İş Bankası Kültür Y., (t.y.) s. 197.

² Tolstoy ailesinin kırdaki mülkünün adı.

³ S. Zweig, *Yolculuklar ve Şehirler*, Çev. Ahmet Arpad, Tekin Y., 2015, s. 192.

en arı ışık" der. Ona minnetini göstermek ve hatırasına duyduğu saygı için yazmak istediğinden bahseder. İlk gençliğinin ateşi ve merakı içinde, Rolland'ın etrafındaki çok farklı simaları birleştiren Tolstoy sevgisidir.⁴ Canetti'nin dünyasında, Tolstoy'un yeri Tanrı'dan hemen sonra gelir. Çünkü "*Tanrı'dan sonra en sevdiği(m) Tolstoy'dur.*"⁵

Kuvvetin karşısına ahlaki ve sevgiyi koyduğu için Tolstoy, ruhun kudreti, aşkın cesareti ve gürbüz yaşamın gücüdür.⁶ Kendime sorduğumda; bu kadar karmaşık, kirli ve mutsuz dünyada Tolstoy'u yazmak, sazendenin enstrümanını kırmasından başka nedir? Nihayet şahsi bir devrim adına enstrümanı kırılabiliriz. Ama onun kırılmadan önce boşluğa bıraktığı sesleri, terennümleri nasıl yok edeceğiz? İsmi anıldığında, çoğumuzun aklına ahlakçı tavrını serimlediği romanları gelir. Oysa insanlığa duyduğu saygı nedeniyle Tolstoy, Rusya'daki vicdani retçilere her açıdan destek verir, savaşı sözcüğün tam anlamıyla lanetler ve devletlerin savaş alanlarında yaptıkları kıyımlara karşı pasif direnişi över. Kilise öğretilerini sorguladığı için "imanını kibirle kirleten bir sapkın" olarak suçlanır ve 1901'de aforoz edilir. 70'li yaşlarını sürerken; bu dünyaca ünlü kalem, siyasi, dini, ekonomik -fark etmeksizin- her tür baskı odağına karşı ödünsüz bir mücadelenin içindedir. Üstelik bu odaklardan, hiçbiri kendine karşı mücadelesine yani kendi hakikatini arayışına yılgınlık getiremez.

Hakikat Sevgisi

Ağır bir sansürün altında ezilen kelimelerle; sesini, düşüncelerini, mülkünü, benliğini ağır ağır imanun közüne sürerken; Tolstoy, kumar masasındaki heyecanı küçük, derin, demir renkli gözleriyle bize gülümsemektedir. Düzenle barışık olmayan, kendiyi hiç barışık olmayan; ama "iyi" olursa her ikisiyle de iyi geçineceğini düşünen; kelimelerini vicdanında damıtarak yazdığından, kendini tüm insanlığa karşı sorumlu, tanrısına karşı zorunlu hisseden bir dağ gibidir! Dağı sevmek, dağın doğasından kaynaklanan, çoğu zaman karanlık ve acımasız dürtülerle ortaya çıkıveren zulmünü sevmek, onun topraklarına yeni bir yaşam ısmarlamak değil de nedir? Bu umurdan, dünyanın gözünü kamaştıran bir dolunay düşer avuçlarınıza. Hakikat ve adalet o cevherden sızar. Cevheri görmek ve taşımak için insanı sevme gücü gerekir. Çünkü "dünya sevgi üzerine kurulmuştur." Duyguların sakinliğine ve aklın muhakemesine teslim olmadan

⁴ R. Rolland, *Tolstoy'un Yaşamı*, Çev. Tahsin Yücel, YKY Y., İstanbul, 2015, s. 7.

⁵ Elias Canetti, *Edebiyatçılar Üzerine*, Çev. Gürsel Aytaç, Payel Y., İstanbul, 2007, s. 83.

⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı*, İş Bankası Kültür Y., İstanbul, 2004, s. 126.

tekrar edelim; dünya hakikat sevgisi üzerine kurulmuştur. Sevgi, hiçbir şarta bağlanmadan; doğaya, insana, iyi olana yönelir; orada çoğalır, güzelleşir. İnsan benliğinde bu özü bulduğunda bir tür arınma ve sadelik duygusu yaşar. Sadelik, varlıkla kurduğumuz dolaysız ilişkiyi fark etmemize yardım eder. Bu sadelik, yaşama biçimimizin her katmanını, yalandan, riyadan uzaklaştırarak insan yönümüzü pekiştirir. Adaletsizlik tohumları olan yalan ve riya, hakikatin üzerine çöken isli bir katman gibi önümüzü perdeler ve bizi de hakikatimizden uzaklaştırır. Her insan bu tehlikeli “nefes alma” sınırında, kendine yaptığı yolculuğu onurluca tamamlamak için silkinme ihtiyacı duymayabilir. Düşkünlüklerimizin, acizliklerimizin korkunç sonuçlarını; henüz tecrübe etmeden, başkalarının yaşamlarından okumamızı sağlayan kalemlerden birdir Tolstoy.

Tolstoy, kendi hakikatinin yalınlığını aramıştır. Çünkü hakikat, özgürleştirir ve hakikatin ışığına ulaşan karanlıkta kalmaz. Kendisinin uzun yaşamı boyunca, yarattığı kahramanların üzerinde gezindirdiği dertli bakışlarıyla, gördüğü, duyumsadığı her şeyde aradığı bu hakikattir. Bu arayışa, adalet duygusu eşlik eder. Yazarak, düşünerek, ağlayarak ve kederlenerek! Hakikatin; kararlı, ağırbaşlı ve ilkeli suskunluğuna duyulan sevgi, hem bir inanç hem yaşam pratiğidir.

“Hakikat kötülük yapan insanlar için tehlikelidir ama iyiler zaten hakikati severler.”⁷ Çünkü iyi insan, yaşamın hakikatini, sevgiyi idrak ettiğinde bulur. Bulduğu anlamı çoğaltır, etrafını bereketlendirir, gönlüne çeki düzen verir, hislerini yorucu sorgulamalara tabi tutar. Sevmeyen, aşkı reddeden, kendine yabancılaşmış düzlüklerin taşlı yollarında yürüye yürüye tüketir ömrünü. O hakikati bulup “hiçlikte” Tanrısına bağlanmak yerine, ölümden kalır. Sonunda benliğini, hakikat aşkının kıvamında yoğurmuştur Tolstoy. İçi dışı paramparçadır. Bu parçaları birleştirmek için yazar, yeniden bir insan olmak için, ölümlü, konuşan, gülen, iyi bir insan olmak için kalemine tutunur.

Yaşamı öğrenilmiş kelimelerle anlamaya çalıştığımızda, iman nereye düşer? Eskimiş ve yalnızlaşmış bir tarih kesitinde, insanlığın inkâr harabelerine bakıp, “yozlaşmış Babil’in”⁸ kalın duvarlarına yaslanarak kurtuluşu umabilir miyiz? Kurtuluş; her insanın kendinde bulduğu yalansız ve riyasız sevgidedir. Yüzeysel arzuların kabuksuz yaralarını kaşırken, zarif dokunuşlu elleriniz, acıyı ne kadar

⁷ Leo Nikolayeviç Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, Çev. Pelin Arda, Dedalus Y., İstanbul, 2013, s. 44.

⁸ Tolstoy, *Anna Karanina*, Çev. Rasin Tınaz, Altın Kitaplar, (t.y.), s. 52.

saflaştırır? Orada, acıyı sadece adaletin gerçekleşmesi dindirebilir, sadece adalet duygusu, onurluca yaşama arzusunu besler.

Tolstoy, içinde bulunduğu "beni" emanet edebileceği kötülüklerden sakınımlı bir yeri aramaktadır; Tanrısına çarpar, sendeler ve durur. Derisi içeriden ve dışarıdan, düşünceleri hücre hücre ama tek başına bir kelime ile kaplanmıştır: Tanrı. Şüpheleri, imanını kucaklar ve hırpalar. Tanrı, ağaç gibi, anne gibi, deniz gibi, ekmek gibi bir kelimedir. Ama nerededir? Tanrı gibi, kelimeler de bizim malımız değildir.

Kumar ve dans salonlarında dolanarak; ya masasının başında yazarak ya da müzik dinleyip ağlayarak geceyi kendine çeker. Akşamı bekler, "kendime kurallar" kitabını okumak, üstünü çizmek ve yeniden okumak için. Geceyi bekler, Tanrısı ile konuşmak için. Uykuya çekilen güneşe kollarını açtığında, yeniden gelen günü selamlar. Acıyı, yoksulluğu ve inançsızlığı seyretmekten bezmiş gözlerini alıp, nasıl gidesi vardır o mülksüzler ülkesine. Mülksüzler ülkesinin direngen topraklarına, yaşanmaya değer bir hayatı ancak, orada tadabileceğine inandığı aşk getirebilir. Şiddetin olmadığı bir olgun hali yeşerterek; vicdanı, şefkate sığınan bir çocuk gibi onu avutur. Dışarıdaki acıyı semirten, insanın üzerine çullanan devlet, mülkiyet ve Kilise, üç büyük düşman ilan edilir.

Sevdiği insanların tenleri değerken toprağa, her şey hüznün içindedir. Yaşamı boyunca pek çok ölüme tanık olur. Bir roman kahramanı, bir müjik, uzak ve yaşlı bir akraba, veremli ağabey, hasta çocuk ya da evdeki kötürüm ihtiyar hacı ölmüştür. Ölümün bu kadar yakınlığı, her defasında kendi içindeki bilinmezi dürttüğünde, bir yanı Tanrıya diğer yanı huzursuzluğa yaslanır. Yağmur yüklü bulutlar gelip geçmektedir şimdi gözlerinden. İnsan, hep gökyüzünün esiridir. Ölüm, bir çığlık gibi kalemine saplanır. Yazar, düşünür, yazdıklarını beğenmez yeniden yazar. Semalar, zaman dışı bir saatin son vuruşunu beklemektedir. Hakikat, içimizdedir. Hakikat, beşik ve mezar arasında prangadır. Elleri kanar; kendi devrimi gözyaşları olur, ağlatır Tolstoy'u. Bir olgu olarak ölümün acısına, devletin acımasızlığı, öldürmeyi reddedenleri ölüme mahkûm etme vakası patlak verince, kaleminin, insan olma onurunun, vicdanının gücüne sarılacaktır. Bedensel hazların ıslahı için gelip geçici doyunluklara boyun eğmeyen, şiddeti ve devlet zoruyla şiddete bulaşmayı istemeyen, ortak mülkiyeti savunan Dukhoborlar'a, Çar II. Nikolay'ın reva gördüğü eziyeti duyunca adaletsizlik, merhametsizlik ve gücün getirdiği kibir karşısında kesin bir vaziyet alacaktır. Sesi, bugün de yankısını bulan bir havarinin hıçkırıklarına benzer. Yazdıkları, sadece Rus halkı için bir çağrı değildir. Sansür nedeniyle devlet şiddeti ve sivil itaatsizlik konularında

yazdıklarını zaten Rusya'da yayınlamayacak. Sevgisizliğin tüm ağırlığı, izole etmek ister kelimelerini. Kendisini cezalandırmak yerine, düşüncelerini, yazdıklarını beğenmeyen otorite; en yakınlarındakileri, yol arkadaşlarını sürgüne mahkûm ettiğinde; artık, imanın kıyameti kopmuştur.

Benliğin özü, cennet ve cehennem elbirliğinde kavrulur. Birbirine yardım ederler, bir diğerinden şüphe etmeden. Öz birdir; çünkü yalnızca iki farklı yönelim vardır; kendini Tanrı'da bulmak ya da Tanrı'yı kendinde bulmak. İncanın sınırlarını zorlamak, Tanrı'nın kapısını çalmakla aynı yerin tungasında buluşmak, kendi soylu sınıfının değerlerine meydan okumaktır. Yozlaşmış Babil, merhametsizliğinin gücünü bir kere daha dikmiştir karşısına. Yaşam, bir istisnai koşul olarak verilmesine rağmen, ondan kendini dilenmek ve alabildiği vicdan parçasına sığınmak ister. Ya iman ya ölüm her ikisinin birleştiği yer Tanrının ışığında kaybolmaktır. Sonuçta bu, evrenin tüm noktalarına nüfuz eden sonsuz yaşam döngüsüne karışmaktan başka bir şey değildir.

Bu; Tanrıyı anlamak, ona ulaşmak için sonsuz bir istek duymaktır. Varoluşun sırrına ortak olmak, yarı tanrılaşmak ya da ölümsüzlüğe ermek. Niçin böyle düşünürdü insan? Yetersizliğinden, vicdanına karşı sağır oluşundan ve riyadan kurtulmak için; iyiden yana olmak için mi? Ölüm korkusunu aştığımızda, kendi hakikatimize, Tanrınıza yakın olduğunuzda dünyanın pisliğinden arınmış mı oluyoruz? Ölümü istemek değil onu sevmek, onda birliği ve tevekkülü görmek. Ne de olsa "ölünce mezarında ot biter...gerisi hikaye"dir.⁹ Ama herhalde yüreklere en zor geleni, Tanrıya ölümü sevmek için yalvarabilmek. Bu gücü vermesi için kendinden sıyrılmaktır.

Tolstoy, edebiyat panoramasında bir dağ gibidir demiştim. Zaten dağlar onu şaşırtmaz. Güzelliklerin içinden geçerken dağları hisseder. Artık düşündüğü her şey, onun için dağların ululuğunda, yüceliğindedir.¹⁰ *Kazaklar* romanında; huşu içindeki doğanın insana huzur ve güven veren imgelemi ile anlatılır dağ ve Tolstoy, benim için adaletin gücünü vurgulayan o dağdır. Üzerine çiğ taneleri ve puslu sabahın yağdığı Tolstoy dağının, yazarlar arasında büyüklük istenci yoktur. Sakin, kımıltısız ve binlerce yaşamı bağrında besleyen bu dağ, öylece dururken; etrafa karşı zaten azametlidir. Üzerinde yürüyen hayvanların; ayak sesleri gökyüzü ile ahenk içinde, yıldızlarla birleşir, türkü olur. Köklerini kucakladığı ağaçları, üzerine gölgesinin vurduğu bulutlarla kutsamaktadır. Rüzgâr ne kadar

⁹ L. N. Tolstoy, *Kazaklar*, Çev. Mazlum Beyhan, İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 91.

¹⁰ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 19.

haşin olsa da bir sakal kıpırtısı gibi gelip geçmektedir. Yağmur veya kar ve de dolu düştüğünde üzerine, sadece yaşam aşkını demetleyen bir coşkulu tepinmedir, Tolstoy dağının tenine değen. Yıldızları selamlayan bir âşık iken, güneş kızılı vurduğunda uyanır içindeki can. Her şey, sunulan cömertliğe, minnet duymadan yaşar bedeninde. Ve yaşam, uyanan bir bebeğin gözleri gibi taze güler. Siz denizi seyrederken bu dorukta, köpüklere karışmış balıklar yüzmektedir bağrında. Gelene hep buradaydım ve çok bekledim der. Burası dağdır; Tolstoy dağı. Buradan seyrederek "köhneleşmiş Babil'i." Çağdaşı Turgenyev ve onun gibi saydığı diğer yazarların çoğu, ayaklarına sürtünen balıklar gibidir.

Dağda her şey sakin ve yavaş akar, kudretini içinde saklayan bu vakur duruş, ona bakanı büyüler. Burada gökyüzü derin ve deniz daha engindir, sınırların bir hiçe dönüştüğü bu kütle karşısında, bazen gökyüzü bile titrer. Doğanın tüm haşmetini sergilediği dağ; güveni, heybeti, sessizliği ve evrenin gizli hazinelerini simgeler ... durur ... sadece, öylece durur. "Hayatın beş paralık sorunlarıyla mücadele etme anının yaklaştığını hissettiğinizde"¹¹ bu özgür dağın egemenliğindeki aşk içinde; güneşe sormaktadır, gece. Niçin güneş onu kovmaktadır, onu itmektir hep? Gece; gözlerine, puslu bulutlardan bir perde çektiğinde; yüzünü örten nemli ışığın rengini hatırlar! Kıvrımlı ve ıssız yollardan geçerken, birden bir selvi çıkar karşısına! Sık ve koyu nefti dalları haşmetlidir. Tek bir ağaç bir evreni saklar içinde! Gri, solgun bakışlarıyla sorgular Tolstoy. Sonra dağın yüzünü örten o puslu bulutun yoğunluğunda kendi kendine fısıldar. Yanı başında biten dalgın, semavi bir başka dağın gölgesinde konaklamaktadır selvi ağacı. Hakikate giden yol uzundur, ama "hep bir yarın vardır" diyerek teselli bulur! Gün batarken, ışıkların ritmini günlük hikâyesine akıtır. Hakikatin kelimelerini, yazdığı sayfalar boyu mırıldanır. Yüreğine çizdiği desen artık kâğıt üstündedir; okur, üstünü çizer, karalar, yeniden yazar ve tekrar okur.

"Kadınların esrarlı varlığı karşısında duyulan şuursuz ürkekliği"¹² aşarak, sevginin hakikisini diler. Ama insanlığa duyduğu mucizevi sevgiden ve düşünmekten de hiç vazgeçmez. Karısı Sonya'nın gençliği, ondaki yaşam tutkusunu daha da harlar. Aşk, yürek zafiyetidir, ama değildir! Evet, aşk, yürekteki zaafı ayan eden ve bundan utanmamamızı söyleyen, insanı damıtan bir süreçtir. Bu süreci, kendini idrak ederek yaşayanlar, artık eskisi gibi olmazlar. Bu yüzden *Kazaklar'*da sakin, duru bir sevgiden bahsederken âşka düştüğü için kendini suçlamaz. Çünkü "onu severken kendini de Tanrının yarattığı evrenin mutluluktan uçan bir parçası olarak

¹¹ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 9.

¹² Tolstoy, *Ölümden Sonra Dirilme*, Çev. Nihal Yalaza Taluy, İstanbul, 1989, s. 29.

hisse[der]."¹³ "İnsanın yaşamının özü ve bu hayata hükmeden en yüksek yasa, sevgidir."¹⁴ Gönlünüzdeki çiçekleri toplarken, size bakan yaşamın sunduğu tüm zamanların içine sığıdığı bir "an"ın içindedir hakikat aşkı. Yaşama tutunma aşkı; içinde sevgisizlik, adaletsizlik ve şiddet olanı reddettiği için vicdanına bakma cesareti olanlara; sonsuzluğun kapılarını da açar kelimelerle. Ve içindeki merhameti, hürmeti göstermek için kullandığın kelimeler; "an"ı da aynı merhamet ve aynı hürmet ile değiştirebilir.

J. J. Rousseau Sevgisi

Tolstoy'da rastladığımız J. J. Rousseau sevgisi ve ikisi arasındaki benzerlik ve uyum şaşırtıcıdır. Farklı çağlardan birbirlerine bakan iki sima arasındaki ortak yön; "vicdana" yarattıkları yücelik ve saflıktır. Bu vurguyu, Tolstoy'un satırlarında buluruz; "bu zekâdan, duygudan, eğitimden kaynaklanan bir güç değil, bir daha tekrarı olmayan coşku dolu bir atılış, insanın hayatta tek bir kez sahip olduğu, istediği şeyi yapma, bütün dünyayı dilediği gibi biçimlendirme erkiydi."¹⁵ Bu erk, gücü kendi içinde bereketlendiren var olma coşkusu, kendine duyulan inancın doğa ile harmanlanması, vicdanda yeniden mayalanmasıdır. Katıksız bir mutluluktur. Hem her ikisi için de "mutluluk, doğayla baş başa olmak, onu görmek, onunla konuşmaktır."¹⁶

Merhametsizliğin insanlığa yaşattığı şiddeti, insan doğasındaki saflığa evirmeye çabalar. Ne de olsa, o hoyrat "uygarlığın amacı, bizi her şeyden zevk alabilecek hale getirmektir."¹⁷ Ama zevk sahibi bu yaratık "güzel"in, "hazzın", "sefahatin" peşinde olduğundan, düşkünlük içindedir. Rousseau, doğa durumunun vicdan sahibi, şiddetten uzak "vahşi soyluyu" överken; Tolstoy kendi toplumuna, "soysuzlaşmış Babil" artığı gibi bakar. Rousseau'nun kaleminde; uygarlığın şımarık ama özünden uzaklaşmış insanı, türlü ama gereksiz zorunluluklarla özgürlüğünden nasıl yoksun kalmışsa; Tolstoy'un dilinde kendi toplumu hakikatten ve gerçek sevgiden o derece uzaklaşmıştır. İkisi de sanatın insanlığımıza katkısını sorgular.¹⁸ Seçkinlerin ikiyüzlülüğünü, insanın yalın doğasına rağmen toplumun ona yüklediği şatafatın gereksizliğini tartışırlar. Mülkiyet tutkusunun yarattığı vicdani

¹³ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 210.

¹⁴ Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, s. 35.

¹⁵ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 9.

¹⁶ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 206.

¹⁷ Tolstoy, *Anna Karanina*, s. 41.

¹⁸ L. N. Tolstoy, *Sanat Nedir?*, Çev. Mazlum Beyhan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

rahatsızlık ve ıstırap karşısında hemen hemen ikisi de aynı noktadadır. Çağına aykırı duran bu iki insan, sevgiyi biricik sığınma limanı olarak ararlar. Tolstoy'u ve Rousseau'yu büyük yapan, tüm çelişkilerine rağmen hiçbir zaman umutlarını ve cesaretlerini kaybetmemiş olmalarıdır. Zamanın içine asılı duran gençliklerini dilediklerinde çıkarıp, dilediklerinde giyinirler. Çoğunlukla pişman ama daima hevesli ruhlarını, yeni sevinçlerle yıkarlar. Çünkü onlar; yanlıştan yanlışa koşturduklarını fark etseler bile kendilerinden umutlu "*içindeki sınırsız gençlik tanrısının varlığının farkında*"dırlar.¹⁹

İçtenlik, aldırılmazlık, kendini arayış yolculuğu, yaşamın tazeliğine karşı çürümüş olanın yıkılmasıdır. Türlü dönüşler içinde, hep aynı yerden başlama gücünü veren bu önemli "yaşama" işine, yani yaşamın türlü katmanlarına ve her rengine duyulan tutku, her ikisi için de biricik ilham kaynağıdır. Kendi yazdıklarını okur gibi okumaktadır Rousseau'yu, sanki bir aynaya bakmaktadır. Gençliğinde rastladığı Rousseau'nun kitaplarına gömülerek, kendini keşfeder. İnsanlık için istediği merhamet, özgürlük ve adalet talebinde yalnız olmadığını bilir. Bedensel arzularında, içinde duyumsadığı derin yalnızlıkta, yalnız değildir. Rousseau, yaşamından ve kendine dair yazdıklarından, Tolstoy'un şüphe etmediği, neredeyse tek kişidir. Yeni yetmeliğinin heyecanını Rousseau ile gemler ve kendine "iyilik" reçeteleri yazar. Soyluluğuna, içine doğduğu sınıfın değerlerine ve yaşam tarzına karşı büyük direniş başlamıştır. Sonunda, kendine karşı dürüst olma yolculuğu başlamıştır. İyilik reçeteleri sıklıkla değişse de bunalımlarında, hep bir Rousseau cildine sarılacaktır. O kadar ki zaman zaman küçümsediği, çokça tartıştığı, hatta bir edebi tartışma gecesinde evinde misafir olduğu ve tartışma ilerleyince işi kavgaya çözüp düelloya davet ettiği Turgenyev; "*Rousseau'yu çağrıştıran bir şey var onda*" diyecektir. Yıllar, Tolstoy'un yaşamı boyunca edindiği tüm tecrübelerine rağmen, Rousseau'ya duyduğu hayranlığı eskitemez. Nihayet onun yaşamını da kendisinininkini de acıyı deneyimlediği bir yolculuk gibi görür.

Din ve Şiddet Sorunu

Tolstoy'a göre; toplumları bunalıma sürükleyen, yaşamın anlamına dair ortak bir ilke, ortak değerlerin bulunmayışıdır. Din bu ortak değerlerden biridir. Ancak Tolstoy'un kalemindeki bu din, Hıristiyanlık değil, kültürün ve toplumsal değerlerin bir parçası olan, din nosyonudur. Din, insan ile onu kuşatan sonsuz yaşam arasında ilişki kurulmasının aracıdır. Dinler tahrif edildiğinde, araç işlevsel özünden uzaklaştığı için insanlar da inançlarından uzaklaşır, sonunda hiçbir şey

¹⁹ Tolstoy, *Kazaklar*, s. 9.

kalmaz. Bu insanın düştüğü sefil bir durumdur. İnsanlar siyasi amaçlarla ya da çıkar için bir dine inanıyorlarmış gibi görünürlerse bu sefalet, felakete dönüşebilir.²⁰

Tolstoy; dini, insan yaşamının ruhsal gelişiminin, doğruyu bulmasının, iyiliğe erişmesinin ve çevresi ile ilişki kurmasının bütünselliği içinde tanımlar. Ona göre din; basit ve genel geçer koşullarda ifade edilebilecek bir kavram değildir. İnsan, yaşamın bekletilemeyecek sorunlarını bir bütün olarak algıladığı zaman ve mekânda, evrenle ilişki kurmalı ve uyumlu olmalıdır. Bu düşünce esnasında; insan, davranışlarına yol gösteren ilkeleri bulup ortaya çıkarır. İnsanın evrenle kurduğu bu ilişkinin adıdır din.²¹

*“Bir insana öldürmenin en keskin ve en acımasız yöntemlerini öğretmek, bu insanı bir ölüm makinesine dönüştürmek değil de nedir?”*²² diye sormaktadır Tolstoy.

Savaş, başkalarının teri ve kanıyla yaşamaya alışmış insanların, İsa'nın sözünü çarpıtarak kendi lehine kullandığı bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Kilise ve yönetimler, işbirliği içinde bunu desteklemektedirler. Oysa insanlığa yapılan en büyük fenalık, dinin özündeki barışçı ve kardeşlik ilkesine dayalı birlikte yaşama ve dayanışma ilkesinin tahrip edilmesidir. Rusya'daki Duhaborlar, Malakonlar, Avusturya'daki Nezarenler, İsveç, İsviçre ve Almanya'daki pasifist tarikatların askerliği reddederek devletin boyunduruğundaki ölüm makinesi olmayı reddetmelerinde dini ve ahlaki hiçbir aykırılık yoktur. Devlet, insanı bozan her türlü sefilliğe; kötülüğe (kumardan, fuhuştan, fakirlikten, yoksulluktan kaynaklanan kriminal grupların artışına vs.) izin verirken, bundan kurtulmaya çalışanları niçin cezalandırmaktadır?²³ Bu aldatmacadan kurtulmaya çalışanların devlet zulmü görmesi, vicdanlı insanları düşündürmelidir.

Kuvvet ve zor, hiçbir düzenin temelini oluşturamaz, çünkü zora dayanan her hareket bir başka zorlamayı doğurur. Size yönelen şiddete karşı silahınız her ne ise ona davranır davranmaz başka bir şiddet yaratmış oluruz. Gerçek kuvvet, şiddete yönelmez, tam tersine zora teslim olarak derin bir kabullenişle, onu kuvvetten

²⁰ Tolstoy, *Aşkın ve Şiddetin Yasası*, s. 10, 13.

²¹ Tolstoy, *Din nedir?*, Hazırlayan Zeynep Güleç, İstanbul, 2005, s. 12.

²² Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Savaş ve Askerlik Üzerine*, Derleyen ve Çeviren Ö. Aydın Süer, Epos Yayınları, Ankara 2009, s. 29. Tolstoy'un, 1901'de, 7/20 Aralık'ta Gaspra Gazetesinde yayınlanan makalesi.

²³ Tolstoy, *Savaş ve Askerlik Üzerine*, s. 37.

düşürür.²⁴ Kötülük yapanların ruhu, ortaya koyduğu kötülük yüzünden acı çekenlerinkinden daha bahtsız olduğu için, insana düşen; ona merhamet yolu ile doğruyu ve vicdanı göstermektir. Bu noktada, kötülöklere şiddet olmadan direnmek, hakikat arayışının bir başka temasıdır.

Fakir, sefil, topraksız köylü örgütlü hükümet gücünün yardımı ile baskı altına alınmış, köleleştirilmiştir. 1861 tarihli Çar Bildirisinde, Rusya'da köleliğin kaldırıldığı ilan edilince; özgürlüğün bir "ihvan" meselesi olmadığını, bir idrak meselesi olduğunu açıkça görmüştür. Kendi mülkünde yaşayan serfler, "özgürleştirilme" işinden bir şey anlamadıkları gibi, hiç de memnun değillerdir. Sonunda şunu görür Tolstoy, "her şeye karar veren efendiler" işleri tavsadığında serflerin de yapacak bir işi yoktur. Bu bir vicdan meselesi değildir; serfler "elleri boş" özgürleştirilemezler. Nihayet, mülkünün bir parçasına ortak edilen serfin duyacağı minnet hesaba katıldığında, sonuç efendi için gurur duyacağı bir tablodur. Efendinin karşısında çaresizce durup "özgürsün" denilen serfe karşı, kendi soylu sınıfının ayrıcalıklı konumuna karşı bir serzeniştir bu. Çar'ın Bildirisi ile hemen aynı zamana rastlayan Proudhon'u ziyaretinde, bu gururu ve serzeniş saklayamaz. Rusya, geleceği inşa etme konusunda büyük bir değişimin eşiğindedir.²⁵

Sivastopol Savaşı'na katıldığında, savaşın çocukların sokak oyunlarına benzemediğini görmüştür. Bir asker için en korkuncu, onca hengâme ve şiddet içinde, korkmaya vakit bulmaktır. Yıllar sonra, Dukaborlar'a dair yazdıklarında ve siyasi tavrında büyük bir dönüşüm gözlenir. Devletlerin silahlanması, toplu katliama yönelik bir hazırlanıştan başka bir şey değildir. Toplumda şiddet o kadar kanıksanır ki yaşamın doğal bir parçası oluverir. Halkların toplumların birbirine nefretini ortadan kaldırmak yerine, hayvani içgüdülerin yol gösterdiği, entelektüel zevklerini yalnız kendi için kullanan bir yaşamın içi boşalmaktadır. Adalet ise dizginlenmesi gereken zorba gücün, kuvvetin sınırlandırılmasından ibarettir. Şiddetin, emin bir biçimde adaletli bir şekilde cezalandırılması toplumda şiddet-yargı-adalet sarmalının iyi işlediği inancını oluşturur. Bunun süreklilik arz ettiği görülünce, kişi kendini barış ve güven içinde hisseder. Oysa bu sarmalın kanıksanması, insanları içinde şiddetin hiç olmadığı bir yaşamı arzulamaktan ve onu gerçekleştirmek için adım atmaktan uzaklaştırır. Bu bir aldatmacadır. Yöneticiler meşruiyetlerini bu sarmalın iyi işlemesine borçlu olmakla birlikte,

²⁴ Zweig, *Yıldızın Parladığı Anlar*, s. 187.

²⁵ Henri Troyat, *Lev Tolstoy*, Çev. Canan Özatalay-Işık Ergüden, İletişim Y., İstanbul, 2010, s. 288-289.

toplum üzerinde görünmeyen ama kontrolü daima yöneticilerin elinde bir güç sarkacı oluşur. Kuvvet, kendine karşı koyanı hoyratça yok etmek için şiddete sarılırsa, zararlı mahlûkattan saydığı kişileri ya da düşüncüyü her defasında iki kat büyütür ve keskinleştirir. Nefretten kurtulmak o derece zorlaşır, toplumda radikal fikirler daha da köklenir. Sefalet ve zulmü saklayan yerleşik yalanlar, sahte yaşamdaki zulme destek olur.²⁶ Şiddetle dünya düzenini ayakta tutan, bu şiddeti meşru sayan tüm öğretiler bilinçsiz batıl inançlardır. Dağdaki Vaaz, Tolstoy'un Hıristiyanlık öğretisi içinde hakikatine inandığı tek şeydir. Diğerleri çarpıtılmıştır, dünyevidir ve sahtedir. Gerçek Hıristiyanlıkta şiddet hiçbir biçimde yer bulamaz. Oysa gerçek Hıristiyanlık terk edilerek, yerine dünyevi bir örgüt olan "Kilise dini" icat edilmiştir. ²⁷ İnsanlığın meşru gördüğü şey, azınlığın başkalarının emeği üzerinden zenginleşmesi, aşırı zenginleşmesidir.²⁸ Dahası Kilise bu adaletsizliği pekiştiren bir kurumdur ve zulüm tarafındadır. Hükümetler ve diğer otoriteler olmasaydı, yaşamımız ne olurdu? Hükümetlerin ve diğer otoritelerin sebep olduğu kötülüklerin hiçbiri olmazdı.²⁹

Son derece keskin görüşleri nedeniyle Rusya'da eleştirilen Tolstoy, savaş karşıtı makalelerini ve açık mektuplarını ancak Rusya dışında yayımlayabilmiştir. Zulmün ağırlığı karşısında susmamıştır, taviz vermemiştir. Nihayet, ölümünden hemen önce 7 Eylül 1910'da Gandhi'nin, Güney Afrika'dan başlattığı zulme, haksızlığa, sömürüye ve eşitsizliğe karşı sivil itaatsizlik direnişi konusunda şöyle yazacaktır; *"sevgi, yani insanların el ele vermesi, ruhların kaynaşması yaşamın üstün ve biricik yasasıdır... Çevrenin düşüncesinin yalan ağına kapılmayan herkes bilir bunu. İnsanlığın bütün bilgeleri bu yasağı yaymışlardır...çıklarların şiddet yoluyla savunabileceği bir kez bile kabul edildiğinde, insanlığın bu en yüce yasası çiğnenecektir...Gerçekte, şiddet yoluyla direnmenin benimsendiği andan sonra, sevgi yasası yine değersizdir...sevgi yasası değersiz kaldığında en güçlüünün yanında hiçbir yasa olmayacak demektir. Çağlar boyunca, insanlık, gücü toplumsal yaşamı örgütleyici olarak gördü. Bugün sorun; yaşamımızın yönetimini en güçlüünün hukukuna mı bırakacağız yoksa baskı ve zorun ortadan kaldırılması yönünde mücadele mi vereceğiz? İnsanlığımızın çelişkileri; sevgi yasasının benimsenmesi ve her tür şiddetin itham edilerek ortadan kaldırılması yönünde çözülecek gibi görünüyor. Bu yüzden*

²⁶ Tolstoy, *Din nedir?*, s. 15, 17, 27.

²⁷ Tolstoy, *Din nedir?*, s. 41-43.

²⁸ Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, s. 45.

²⁹ Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, s. 94.

dünyanın öbür ucundaki eyleminiz, bugün yeryüzündeki eylemlerin en önemlisidir. Yalnız Hıristiyan halklar değil, bir gün dünyanın tüm halkları katılacaktır bu eyleme!”³⁰

³⁰ Rolland, s. 138-140.